

Zsebóra formájú fényképezőgép

A 19. század végén az igényes fényképezők általánosan elfogadott felvételi képmérete 13×18 centiméter volt, műkedvelői célra – némi engedménnyel – megengedték a 9×12-es üveglemez vagy tekerescsfilmes használatát. A ma már tekintélyes nagyságúnak számító kamerákkal állványról készültek a felvételek, a kézből történő fényképezést lehetővé tevő hordozható eszközöket „lesi-készülék”-nek nevezték. A kifejező szóhasználat arra is utalt, hogy a kézikamerával fényképező akár lesből is dolgozhat, azaz meglesheti témáját.

A felvételi képméret- és a gépméretcsökkenés összefüggött a negatívanyag minőségének javulásával és a nagyméretű másolat iránti igény csökkenésével. Az angol Lancaster cég 1888-ban 38×50 milliméteres (!) negatívra fényképező, összecusukható, női kezításkában is elhelyezhető fényképezőgépet zsebóra formájúra készített, elindítva ezzel a miniatűr vagy rejtett, olykor kémfényképezőgépeknek nevezett kamerák máig érő sorozatát. Lancasteréket 1893-ban a Magic Photoret nevű kamera követte, mely a zsebóra formájú gépvázba helyezett korong alakú negatívra apró, kör alakú képeket készített.

Magnus Niéll 1904. szeptember 6-án bejelentett amerikai szabadalma alapján 1905-ben jelent meg az amerikai Expo nevű fényképezőgép

1. ábra. Angol gyártmányú, zsebóra formájú aktinóméter (kémiai fénymérő) az 1900-as évek elejéről

első, 1915-ben a második és 1935-ben a harmadik változata. Neil példátlan sikert ért el, harminc évig gyártották az elképzelése alapján egy vasutaszsebóra formájúra és méretűre kialakított fényképezőgépet, mely 17,5 milliméter széles filmtekerescsre 25 db 16×22 mm-es negatívot fényképezett. A zsebóra formájú kamera európai megismertetéséhez hozzájárult az is, hogy a Houghton nevű angol cég megvásárolta a licencet és Ticka néven 1906-tól gyártotta a gépet, melynek 1910-től két továbbfejlesztett változatát is piacra dobták. A gép egyszerű

exponáló (zár)szerkezetét bonyolultabbra cserélték, és visszautaltak az eredeti használatra: a fényképezőgép egyik oldalára óraszámplapot helyeztek. A kép két szélét, azaz a felveendő téma két oldalát a mutatók fixen rögzített állása jelezte. Tehetősebb vásárlókra gondolva a Ticka ezüstből készített változatát is forgalomba hozták. 1920-ban jelent meg az első utánzat, az öt db 13×15 mm-es negatívot fényképező zsebóra

formájú Snap, néhány évvel később pedig a japánok is piacra dobták a 15×22 mm-es képméretű Momentet.

Az Expónak és a Ticka egyszerűbb zárszerkezetű változatának belseje – első látásra – ijesztően üresnek tűnik. A fényképezőgép fénymentesen zárt terében az objektívvel szembeni oldalon a téma képének kicsi-

2. ábra. Balról jobbra: felső sor: olajozó, zsebóra, futballbíróstopper; alsó sor: Ticka fényképezőgép, voltmérő, zsebóra

3. ábra. Genfi óraüzlet zsebórákinálatainak részlete 2010. szeptember 14-én

nyitott, fordított állású képe jelenik meg. A tárgy távolság, a képtávolság és az alkalmazott gyújtótávolság matematikai képlettel kifejezhető viszonyban, összefüggésben áll egymással. Az egyszerű kivitelű, dobozosnak is nevezett fényképezőgépeket gyártója fixen rögzített távolságra, előre élesre állította, így a felhasználó a kioldógomb megnyomásával már el is készítette a felvételt. A Ticka alacsony fényerejű és nagyon rövid gyújtótávolságú, az „óra” felhúzójának tengelyébe illesztett objektívjét sem kell élesre állítani.

A gép belsejébe, az óratest felső felébe, a fény sugármenetének útjába nem lehet alkatrészt tenni. A zárszerkezet feszítőrugóját ugyan felfelülre helyezték, de a sugármeneten kívülre, a gép falának belsejére. A felső részt a gyártó felíratos vékony lemezzel takarta be. Középen helyezkedik el a képkapu, melynek alsó feléhez illeszkedik a zárt filmtartó kazetta. A mai, elektronikus képkészítő eszközök integráns része az érzékelő, amire az objektív a képet rávetíti. A filmes eszközökbe viszont vagy tettünk filmet, vagy nem. Ha a Tickában nincs filmkazetta, a gép belseje „üresnek” látszik.

A Ticka forgalmazásának idején – főként az angol-szász országokban – a férfiak öltönyt és

mellényt hordtak, de sok nadrágba is varrtak órazsebet. Az úriemberek egyik magától értetődő természetességgel használt tárgya a zsebóra volt. Akkor szinte fel sem tűnt, ha valaki elővette, és megnézte rajta az időt – vagy az előzőek szerint egy „lesi” felvételt készített vele. Fotótechnika-történeti szempontból – a méretcsökkentésen túl – fontosnak mondható az Expo-Ticka 16 mm-es mozifilmhez hasonló méretű filmet befogadó és napfényben is betölthető (!) filmkazettája. Ez ugyanis évtizedekkel megelőzte korát, és egészen biztos vagyok benne, hogy a Kodak Instamatic és a Pocket

rendszer tervező mérnökök az 1960-as és 1970-es években figyelembe vették munkájuk során az Expo-Ticka eme újdonságát. Az Instamatic rendszerrel csak bele kellett helyezni a gépbe a kazettából kazettába futó, összekapcsolt filmtartót. A Pocket gépek 16 mm-es filmet használó minikazettája pedig az Expo-Ticka rendszer egyszerűsített, műanyagosított változatának is mondható.

A Ticka korabeli magyar fogadtatását jól jellemzi Szeghalmi-Szenovitz Gyula 1906-ban Gyomán, Kner Izidornál megjelent, szépen illusztrált könyvének részlete: „A 6×9 centiméternél kisebb képméretű kamerák haszontalan játékszerek. Képeik nagyításra szorulnak (!), ezt gyatra negatívjaik azonban nem bírják ki, és az eredmény az elkészítésre fordított idővel egyáltalán nem áll arányban.”

Ezek után nem meglepő, ha azt állítom: a mai magyar érdeklődő már nem túl gyakran találkozik a fényképezés e korszakának zsebóra formájú eszközeivel: kamerával, fénymérővel, tájolóval és más műszerekkel. Azt a néhány darabot, amelyek az elmúlt években hozzám kerültek, idősebb férfi családtagjaimtól örökölt tárgyaim közé helyeztem.

FEJÉR ZOLTÁN

Minden rossz mondat egy törött ablak, amelyen át egy rossz gondolatra látni.

(Babits Mihály)